
Aleksandra Branković, Ivana Kalabić,
Dragana Perišić

Kriterijum grupisanja umetničkih slika po sličnosti: stil ili tema?

Cilj ovog istraživanja bio je da ispita koji je kriterijum grupisanja umetničkih slika po sličnosti dominantan, po stilu ili po temi. Stimuluse u istraživanju sačinjavalo je 50 kombinacija od po 3 slike, birane tako da dve pripadaju istom stilu, a dve istoj temi. Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 29 polaznika i saradnika ISP. Zadatak ispitanika bio je da eliminišu jednu od ponudene tri slike. Preostale dve slike mogle su biti slične po temi, po stilu ili ni po temi ni po stilu. T-test je pokazao da razlika između izbora teme i stila nije značajna. Međutim, naknadne analize pokazuju da se ispitanici grupišu u tri klastera. Prvi klaster čine ispitanici koji izrazito preferiraju temu u odnosu na stil, drugi klaster obuhvata ispitanike koji preferiraju stil u odnosu na temu i treći klaster čine ispitanici koji nemaju dosledan kriterijum grupisanja.

Uvod

Proučavajući razne slikarske stilove i pravce, istorija umetnosti hronološki prati i analizira načine na koje slikari predstavljaju stvarnost, izražavaju svoje doživljaje i odnos prema svetu, sebi i umetnosti. Različiti slikarski stilovi opisuju se preko formalnih karakteristika slike, odnosno karakterističnih načina upotrebe boje i linije kao osnovnih izražajnih sredstava. Linijom i bojom slikar rešava probleme kao što su perspektiva, forma, odnos figure i pozadine, odnos svetlih i tamnih površina i slično.

Stil u likovnoj umetnosti je skup karakteristika umetničkog dela, po kojima se ono razlikuje od drugih umetničkih ostvarenja iste vrste (npr. katedrala romaničkog stila od katedrale gotičkog stila),

nastalih na užem ili širem području u određenoj društvenoj sredini, u određenim istorijskim, kulturnim i ekonomskim uslovima. Pod stilom se može podrazumevati i individualni izraz, odnosno, poseban način kojim pojedini umetnik izražava sopstvenu viziju sveta, svoje misli i emocije (npr. El Grekov stil, Rembrantov stil, stil Tuluz – Lotreka i sl.). U širem smislu stil je umetnička epoha ili razdoblje (npr. starohrišćansko, srednjevekovno, barokno i sl.), slikarski pravac (npr. impresionizam, kubizam i sl.), škola (npr. Praksitelova, Venecijanska i sl.). Pod stilom se, zatim, mogu podrazumevati i više ili manje zanatlijska, majstorska, rutinska ostvarenja podvrgnuta određenom formalnom sistemu koji određuje njihov izgled (nameštaj enterijera, posude, nakit, dekoracija i sl.).

Tema u likovnoj umetnosti je glavni sadržaj ili ideja umetničkog dela. To može biti sve ono što vidimo ili što možemo zamisliti maštom. Iako teme u likovnoj umetnosti mogu biti veoma različite ipak ih možemo razvrstati u određene kategorije. Teme koje su vezane za prikaz čoveka su portret, figura, akt i grupa (npr. žanr-scena). U teme kojima se prikazuju scene iz prirode spadaju pejzaž, mrtva priroda, slike životinja i slično. Sledeća grupa tema obuhvata arhitektonske scene (eksterijeri, enterijeri) i različite produkte tehnologije. Navedene grupe tema se najčešće sreću u likovnoj umetnosti što ne znači da je njima skup mogućih tema iscrpljen.

Posmatrajući bilo koju umetničku sliku možemo jasno identifikovati temu (šta je na njoj predstavljeno) i stil (kako je određena tema predstavljena). Pri tome svoj doživljaj možemo u većoj meri osloniti

Aleksandra Branković (1988), Beograd, Nikolaja Gogolja 38/66, učenica 2. razreda Dizajnerske škole u Beogradu

Ivana Kalabić (1987), Loznica, Železnika 29, učenica 3. razreda Gimnazije "Vuk Karadžić" u Loznici

Dragana Perišić (1987), Loznica, Bolnička A1, učenica 3. razreda Gimnazije "Vuk Karadžić" u Loznici

MENTOR:
dr Slobodan Marković, Filozofski fakultet u Beogradu

Slika 1. Tri slike koje se po sličnosti mogu grupisati po temi (portreti) i po stilu (ekspresionističke slike).

Figure 1.

na temu (sadržaj) ili na stil (izražajnu formu). Oslanjajući se na sadržaj možemo zanemariti stil i reći da prepoznatljivost nekog portreta (npr. portret van Goga) ne zavisi od toga ko ga je naslikao (npr. sam van Gog, Gogen ili neko treći). Sa druge strane, ako smo usmereni na stil, tada će nam različite teme biti srodne ako su izražajno slične (npr. ekspresionistički portreti, pejzaži i sl.). Na slici 1 prikazana je kombinacija tri slike koje se mogu grupisati na dva smisljena načina po sličnosti, po temi (portreti) i po stilu (ekspresionističke slike).

Cilj ovog istraživanja bio je da odgovori na pitanje koji od ova dva kriterijuma grupisanja slika po sličnosti dominira – tema ili stil. Ranija istraživanja ne daju jasan odgovor na ovo pitanje (npr. Radonjić i Marković 2004) tako da će naše istraživanje u izvesnom smislu biti pilotsko i prvo u nizu narednih eksperimentalnih ispitivanja.

Metod

Subjekti. Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 29 polaznika i saradnika letnjih seminara psihologije, biologije i astronomije u Istraživačkoj Stanici Petnica.

Stimulusi. Stimuluse u istraživanju sačinjavalo je 50 kombinacija od po 3 slike, birane tako da dve pripadaju istom stilu, a dve istoj temi (videti primer na slici 1). Nastojalo se da kombinacije budu što

reprezentativnije, odnosno da sličnost po stilu i temi bude jasna. Bilo je zastupljeno nekoliko tema: portret, pejzaž, mrtva priroda, akt, žanr-scena i prikaz životinja a od stilova realistički, impresionistički, ekspresionistički, kubistički i apstraktni.

Aparatura. Stimulusi su ispitanicima prikazivani pomoću LCD projektora.

Nacr. Nacr je bio jednofaktorski. Nezavisna varijabla je bila ponuđena kombinacija: tema, stil i ni tema ni stil⁴. Zavisna varijabla bila je subjektivna procena svake kombinacije (sparivanje slika po temi, po stilu ili ni po temi ni po stilu).

Procedura. Ispitanici su bili podeljeni u dve grupe od po 14 i 15 subjekata. Redosled prikazivanja datih kombinacija bio je drugačiji za svaku grupu. Zadatak ispitanika sastojao se u tome da na osnovu svog subjektivnog doživljaja sličnosti-različitosti izbaci jednu od tri slike za koju smatra da ne pripada datoj grupi (podrazumeva se da se dve slike koje su ostale procenjuju kao slične). Vreme je bilo ograničeno na 10 sekundi za svaku kombinaciju. Važna je bila lična procena ispitanika i naglašeno je da ne postoje tačni i pogrešni odgovori.

Rezultati

Obradu podataka započeli smo sabiranjem skorova svakog ispitanika koji se odnose na njegovo opredeljenje za temu ili stil. Ogovore koji se nisu uk-

lapali ni u jedan od pomenuta dva kriterijuma tretirali smo kao greške (na primer, slike koje ostanu razlikuju se i po temi i po stilu!). Broj grešaka je bio mali (ispod 2%) tako da smo ga delili na pola (jednu polovinu smo pripisivali stilu a drugu temi). U tabeli 1 prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije procene sličnosti slika po stilu i sadržaju (skorovi se kreću u rasponu od 0 do 50).

Tabela 1. Aritmetičke sredine i standardne devijacije procena sličnosti po stilu i temi.

	N	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
STIL	29	29.79	15.68
TEMA	29	20.21	15.68

Prosečan broj preferencija prema stilu (odnosno eliminisanje jedne od slika tako da su preostale dve grupisane po istom stilu) iznosio je 29.79 a prema temi 20.21. t-test je pokazao da ova razlika nije statistički značajna, $t = 1.65$, $p > 0.05$. Uzrok nepostojanja značajne razlike očigledno leži u velikoj varijansi odgovora ispitanika, odnosno, u velikim standardnim devijacijama (videti tabelu 1). Na osnovu ovih rezultata ne možemo reći da ispitanici dosledno grupišu slike po stilu ili po temi.

Diskusija

Cilj ovog rada bio je da odgovori na pitanje koji od dva kriterijuma grupisanja umetničkih slika po sličnosti dominira – tema ili stil. Rezultati istraživanja ne ukazuju na doslednu preferenciju ispitanika: grupisanje slika po stilu i temi statistički je jednako. Na ovaj način potvrđeni su nalazi ranijeg istraživanja Ane Radonjić (2004) da ispitanici nisu saglasni pri procenjivanju slika: slike koje se slično procenjuju po određenim dimenzijama subjektivnog doživljaja (evaluacija, pobudenost, regularnost i sl.) u nekim situacijama slične su po temi, a u nekim po stilu.

Iza nalaza o nepostojanju dominantnog kriterijuma «stil ili tema» kriju se, međutim, neka dalja pitanja koja postaju jasnija posle naknadnih detaljnijih pregleda individualnih odgovora ispitanika na pojedinačne stimulse.

Prvo pitanje odnosi se na problem individualnih razlika. Naime, ako pogledamo distribucije odgovora videćemo da nepostojanje razlika ne potiče od toga što je većina ispitanika neodlučna pri izboru stil ili tema. Naprotiv, većina ispitanika se svrstava u dve krajnosti: grupa koja izrazito preferira stil i grupa koja izrazito preferira temu. Drugim rečima, distribucije odgovora ispitanika nisu normalne (Gausove), već su ravne!

U naknadno urađenoj klaster analizi identifikovali smo tri grupe ispitanika. Prva grupa ($N = 15$) pokazuje izrazitu preferenciju ka stilu. Prosečni skorovi za stil i temu: stil = 42.43; tema = 7.57 (opseg stil-tema kreće se od 47–3 do 35–15). Druga grupa ($N = 7$) pokazuje obrnutu preferenciju: stil = 5.71; tema = 44.29 (opseg stil-tema od 1.5–48.5 do 11–39). Najzad, u trećoj grupi ($N = 7$) preferencije su relativno ujednačene: stil = 23.21; tema = 26.79. Zanimljivo je da su prva dva klastera izrazito dosledna što ukazuje na postojanje ekstremno oprečnih strategija u preferenciji stila i teme.

Prethodna analiza ukazuje na potrebu da se u daljim istraživanjima detaljnije ispita veza procene slika po sličnosti i nekih osobina ličnosti. O ovoj vezi možemo samo nagađati, ali ipak možemo pretpostaviti da orijentisanost na stil i orijentisanost na temu predstavljaju polove jedne dimenzije koja može biti u korelaciji na nekim drugim osobinama ličnosti. Ako su recimo ponuđeni ekspresionistički ili realistični stil neke emocionalno neutralne i mirnije teme (npr. pejzaž planine) a osoba je ekstrovertna i impulsivna, onda možemo očekivati da će slike biti grupisane po stilu pre nego po temi. Naime, nestrpljive i temperamentne osobe verovatno će grupisati slike na osnovu trenutnog doživljaja tj. jačine kratkotrajne emocije koja će se fokusirati na upadljivije detalje na slici. Sa druge strane, tema može biti dominantna za osobe sklone intelektualizaciji i razmišljanju o dubljim značenjima slike.

Pored problema individualnih razlika ovo istraživanje nameće još jedno pitanje. To je teškoća objektivnog definisanja razlika u stilovima i temi. Kako se, na primer, mogu izmeriti razlike između realizma, kubizma, ekspresionizma i sl.? Bez podatka o jačini tih razlika ne možemo biti sigurni da li naši ispitanici u pojedinim situacijama preferiraju temu zato što su zaista usmereni na nju ili zato što su razlike između ponuđenih stilova male (npr. impresionizam-ekspresionizam). Sa druge strane, moguće je da su pojedine teme snažnije, koherent-

nije i prepoznatljivije kao jedinstvene kategorije u odnosu na druge (npr. sadržaj portreta je jasnije definisan nego mrtve prirode) što može da utiče na preferenciju ispitanika.

Na kraju, moramo naglasiti da je ovo pilotsko istraživanje koje, kao što smo videli, otvara mnoga pitanja. Ova, kao i mnoga druga pitanja vezana za naš doživljaj likovnih dela treba detaljnije ispitati u narednim istraživanjima.

Literatura

Radonjić A. i Marković S. 2004. Subjektivni doživljaj slika koje pripadaju različitim slikarskim pravcima XX veka. *Psihologija*, 37 (4): 549.

Peić M. 1975. *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga

*Aleksandra Branković, Ivana Kalabić,
Dragana Perišić*

Criteria of Paintings Similarity Grouping: Style or Theme?

This study is concerned with the problem of similarity judgements of paintings. We tried to specify which criterion of similarity grouping prevails, a style (e.g. two expressionist paintings would be judged as similar regardless of the thematic content) or a theme (e.g. two portraits would be judged as similar regardless of the artistic style or expression form). In experiment the 29 students of PSC participated as subjects. The stimuli were 50 combinations of 3 paintings reproductions: two paintings were similar by style and two by theme. Subjects were asked to eliminate one of the paintings so that the other two satisfy a similarity criterion either style or theme. t-test has shown no difference between style and theme preferences. Additional analysis indicated three clusters of subjects. The first cluster included the subjects which preferred theme over the style, the subjects in second cluster preferred style over the theme, and the third cluster included the subjects which had no preference of either theme or style.

